

inż. arch. Inez Laskus

Politechnika Wrocławska, Wydział Architektury

Architektura i Ochrona Zabytków

ArcHist – Koło Naukowe Historii Architektury PWr

inż. arch. Mateusz Piasecki

Politechnika Wrocławska, Wydział Architektury

Architektura i Urbanistyka

ArcHist – Koło Naukowe Historii Architektury PWr

„Z niczym mi się nie kojarzy”, czyli o czytaniu architektury i postrzeganiu piękna łódzkiego detalu

Celem referatu jest rozpowszechnianie świadomości o historii architektury na podstawie bogactwa łódzkiego detalu. Praca prezentuje doświadczenia zdobyte podczas organizacji warsztatów „ŁÓDŹ U FIND” oraz specyfikę związaną z przygotowaniem merytorycznym. Całość została opatrzona analizami, mającymi na celu zbadanie poziomu wiedzy studentów i absolwentów z historii architektury.

słowa klucze: *gra miejska, historia architektury, detal, Łódź.*

Wstęp

Koncepcja na tworzenie gier miejskich i szerzenie wiedzy z zakresu historii architektury nie była pomysłem, a procesem. Wszystko rozpoczęło się od drugiej edycji polsko-ukraińskiego projektu organizowanego wspólnie przez Koło Naukowe Studentów Architektury Politechniki Łódzkiej IX PIĘTRO i Urząd Marszałkowski Województwa Łódzkiego oraz Winnickie Obwodowe Stowarzyszenie Organów Samorządu Lokalnego (VOAOMS) przy współpracy Winnickiego Narodowego Uniwersytetu Technicznego (VNTU).

Projekt ten podzielony był na dwa etapy: pierwszy miał miejsce w Winnicy na Ukrainie, drugi w województwie łódzkim. W ramach drugiego etapu, we wrześniu 2018 roku, studenci z Ukrainy przyjechali do Łodzi, aby doskonalić swoje umiejętności. Na potrzeby tego projektu postanowiliśmy od podstaw stworzyć grę miejską, będącą formą architektonicznych biegów na orientację, podczas której uczestnicy realizowali założenia programowo-dydaktyczne.

Do celów szczegółowych należało między innymi: zapoznanie się z fachowym słownictwem dotyczącym zagadnień architektonicznych (zarówno w języku polskim, jak i ukraińskim), zrozumienie zasad kształtowania fasad obiektów XIX-wiecznych, pogłębianie umiejętności rozpoznawania funkcji na podstawie zastanej formy, pogłębianie spostrzegawczości, rozwój umiejętności poznawczych i analitycznych, czy ćwiczenie umiejętności pracy w grupie oraz działania pod presją czasu. Tak powstała pilotażowa wersja gry, którą postanowiliśmy nazwać *Łódź U Find*.

Formuła poznawania miasta w ten nietypowy sposób spotkała się z tak pozytywnym odbiorem, że już w listopadzie 2018 roku zorganizowana została pełnoprawna I edycja warsztatów *Łódź U Find*. Zrealizowane były one w formie konkursu, jako wydarzenie towarzyszące w ramach 10. Ogólnopolskiego Seminarium Naukowego Studentów Architektury *ŁÓDŹ U LIKE 2018*.

Ryc. 1. Uczestnicy I edycji warsztatów *Łódź U Find* zapoznający się z kartą rozgrywki
Fot. autora listopad 2018.

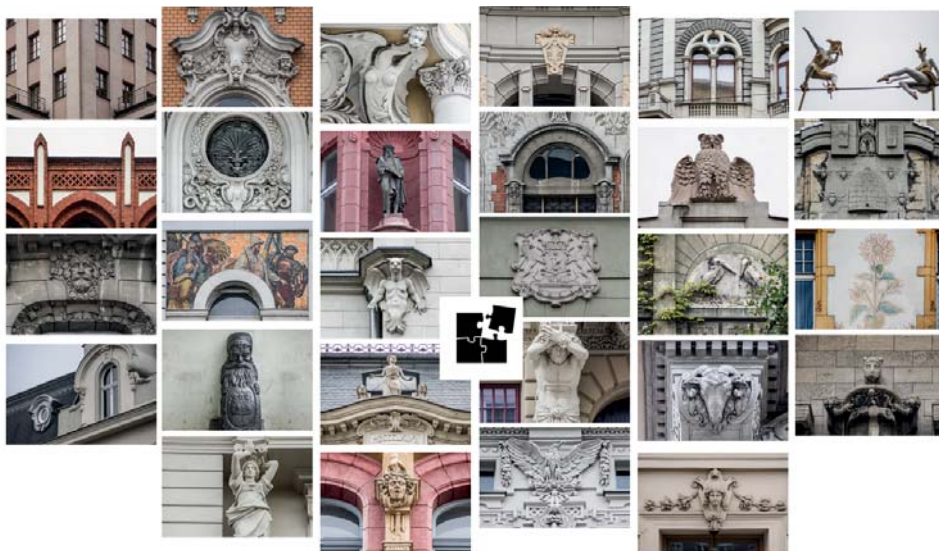
Warsztaty *Łódź U Find*

Uczestnicy biorący udział w warsztatach byli podzieleni na osiem grup, liczących od 3 do 5 osób. Założenia dydaktyczne zostały rozszerzone w stosunku do wersji pilotażowej o praktyczne poznawanie dziedzictwa kulturowego Łodzi oraz promocji jej architektury, z uwagi na fakt, że tym razem odbiorcami byli studenci reprezentujący uczelnie na terenie całej Polski.

Zadaniem uczestników było odnaleźć na wskazanym obszarze centrum miasta 24 elementy charakterystyczne dla śródmieścia Łodzi¹. Wśród tych fragmentów znajdowały się: detale architektoniczne, elementy małej architektury czy sztuki ulicznej (ryc. 2). Uczestnicy na podstawie kart rozgrywki oraz tkanki miejskiej musieli rozpoznać konkretne adresy, wpisać je na karty, wykonać zdjęcie ukazujące daną grupę uczestników oraz budynek. Ponadto w każdym zlokalizowanym punkcie musieli odpowiedzieć na pytanie zadane

¹ Detale zostały wybrane na podstawie literatury: M. Nowakowska, *Łódzki detal. Przewodnik po Łodzi szlakami detali architektonicznych*, Łódź 2016 oraz tejsze, *Przewodnik po secesji w Łodzi i województwie łódzkim*, Łódź 2018.

w formie testowej (3 możliwe odpowiedzi) dotyczące samego obiektu, jego detalu bądź otoczenia². Podczas wyłonienia zwycięzców pod uwagę brane były nie tylko poprawne odpowiedzi, ale również czas na ich pozyskiwanie, mierzony względem najszybszej drużyny.

Ryc. 2. Zestawienie wszystkich elementów będących przedmiotem poszukiwań podczas I edycji warsztatów oraz wersji pilotażowej
Opracowanie autorów; na podstawie fot. autora, wrzesień 2018.

Wątpliwa wiedza

Podczas analizy wypełnionych kart pojawiły się kilkakrotnie błędne odpowiedzi, które szczególnie wzbudziły naszą ciekawość oraz podejrzliwość w stosunku do oddanych głosów³. Spośród nich były to zazwyczaj pytania dotyczące stylu, w jakim wykonany został obiekt, bądź nazewnictwa jego detalu. Żadna drużyna nie zdobyła 100% poprawnych odpowiedzi, a najwyższy uzyskany wynik stanowił 46/48 punktów. Warto tutaj zaznaczyć, że 74% uczestników odbyło pełną edukację z zakresu historii architektury na studiach I stopnia, co pozwala twierdzić, iż powinni oni posiadać wystarczającą wiedzę do udzielenia poprawnej odpowiedzi.

Każdy student kończący pierwszy stopień studiów architektonicznych, odbywa kursy poświęcone szeroko rozumianej historii architektury. Uczelnie wyższe dobierające program studiów w podobnym zakresie starają się wypracować realizować tzw. efekty kształcenia. Ich zakres dotyczy wielu zagadnień, między

² Część pytań dotyczyła bezpośrednio wiedzy na temat historii Łodzi oraz kształtowania jej zabudowy. Powstawały one na podstawie literatury: M. Domińczak, A. Zaguła, *Typologia łódzkiej kamienicy*, Łódź 2016.

³ Szczególnym przypadkiem było uznawanie secesyjnej kamienicy przy al. Kościuszki 93 jako przykład suprematyzmu.

innymi: identyfikację dzieł architektury na podstawie planów, przekrojów, bryły czy detalu, wymienianie i opisywanie najważniejszych elementów dekoracji czy klasyfikację oraz przedstawianie cech stylów architektonicznych⁴.

Hipoteza badawcza

Takie dane rozbudziły w nas chęć do zbadania, ile tak naprawdę studenci i absolwenci kierunku architektura pamiętają z lekcji historii. Zważając na osobiste doświadczenia, sami nie czuliśmy się bez winy. Dostrzeżliśmy podczas licznych podróży, że nie zawsze jesteśmy w stanie ocenić, na co tak właściwie patrzymy i była to umiejętność, której zazdrościliśmy studentom historii sztuki.

Na podstawie naszych wstępnych analiz postawiliśmy sobie tezę, iż studenci i absolwenci architektury mają problem z praktycznym wykorzystaniem znajomości stylów i detali architektonicznych. Pomimo wieloletniej nauki historii architektury nadal nie do końca wprawnie posługujemy się tą wiedzą na co dzień. Wpływa na to wiele czynników, gdyż część informacji niepowtarzana zwyczajnie zanika, a część jest nieusystematyzowana. W dużej mierze ten brak wiedzy przekłada się na praktykę, kiedy podczas podziwiania danego obiektu mylimy najprostsze pojęcia.

Naszym zdaniem ta świadomość historii jest niezwykle ważna i ma zastosowanie również przy współczesnym projektowaniu, ponieważ stanowi ogromny zasób wiedzy dotyczący danych rozwiązań zarówno funkcjonalnych, konstrukcyjnych jak i estetycznych. Uważamy, że dawne rozwiązania i proporcje mają swoje przełożenie na język współczesnej architektury, w myśl zasady, że nowa architektura od starej się uczy.

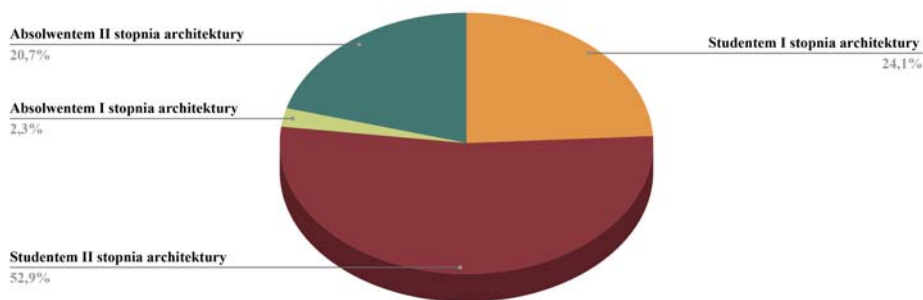
Metody badawcze

Chcąc zbadać, co absolwenci I stopnia architektury zapamiętali z zajęć historii, przygotowaliśmy ankietę, która rozesłana została poprzez zaprzyjaźnionych studentów lub grupy dyskusyjne na portalach społecznościowych. Na stan z listopada 2019 roku uzyskaliśmy odpowiedzi od 82 osób⁵. Według tego sporządzony został wykres kołowy przedstawiający strukturę wykształcenia respondentów (ryc. 3).

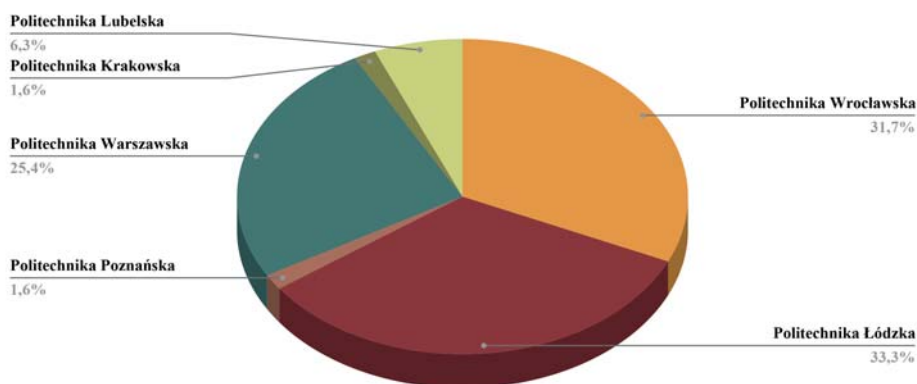
W związku z tym, że pod uwagę chcieliśmy brać jedynie osoby, które ukończyły pełen program nauczania historii architektury, z dalszych analiz wykluczyliśmy studentów I stopnia (24,1%). W ten sposób ostateczna grupa liczyła 63 osoby. Strukturę uczelni macierzystej respondentów prezentuje ryc. 4. Ze względu na zbyt małą ilość ankietowanych w ramach jednej uczelni, zdecydowaliśmy się, aby nie przedstawiać końcowych wyników z podziałem na jednostki macierzyste. Mimo wszystko pewne tendencje uzyskiwanych punktów w stosunku do konkretnych uczelni były zauważalne.

⁴ Na podstawie kart przedmiotów znajdujący się na: ECTS Programy studiów [online], [dostęp: 10 października 2019]. Dostępny w Internecie: <https://programy.p.lodz.pl/ectslabel-web/?l=pl&s=programKształcenia&pk=architektura&v=1>. [dostęp: 10.12.2019].

⁵ Ankieta powstała w październiku 2019 roku, a więc prezentowany materiał badawczy gromadzony był jedynie przez dwa tygodnie.

Ryc. 3. Struktura wykształcenia respondentów
Opracowanie autorów.

Ryc. 4. Struktura uczelni macierzystej respondentów
Opracowanie autorów.

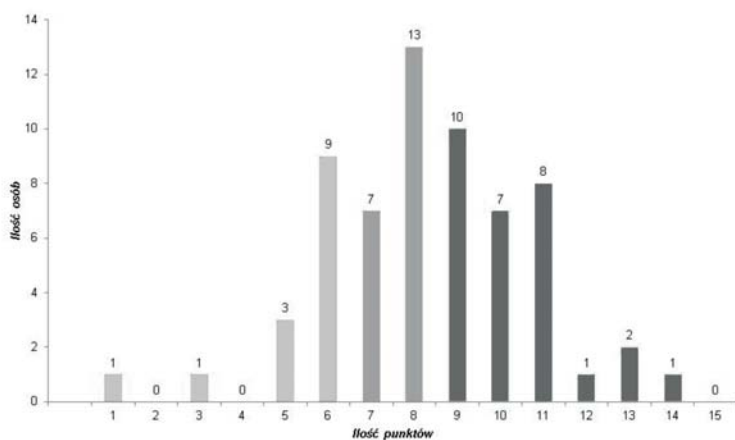
Ankieta podzielona została na dwa bloki. Pierwszy dotyczył rozpoznawania stylu na podstawie fotografii obiektu, natomiast drugi nazywania konkretnych detali architektonicznych.

W pierwszym bloku dotyczącym stylów przygotowaliśmy 15 pytań. Do każdego z nich była jedna poprawna odpowiedź spośród siedmiu możliwych. Zestaw odpowiedzi był zawsze ten sam i prezentował style średniowiecza i nowożytności, czyli: romanizm, gotyk, renesans, manieryzm, barok, rokoko oraz klasycyzm. Wyszczególnienie manieryzmu, jako późnego renesansu, oraz rokoka, jako późnego baroku, było celowym zabiegiem, mającym na celu sprawdzenie czy ankietowany dostrzega również subtelne różnice między wczesną a późną odmianą danego stylu, który np. w przypadku baroku wynosi około 200 lat.

W bloku dotyczącym detali architektonicznych przygotowaliśmy 5 pytań. Przy każdym z nich pozostawione było puste pole z możliwością wpisania własnej odpowiedzi. Chodziło o to, by sprawdzić czy dany respondent jest w stanie, patrząc na element architektoniczny, przywołać jego nazwę.

Rezultaty

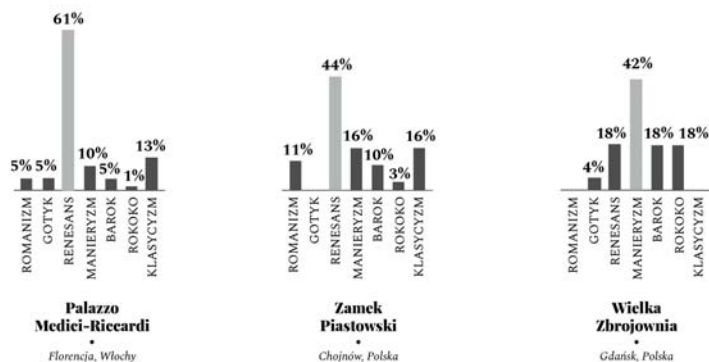
Wyniki z pierwszej części ankiety, dotyczącej stylów architektonicznych, prezentuje ryc. 5. Spośród 63 ankietowanych średni wynik stanowił 8,35/15 punktów, natomiast mediana wynosiła 8 punktów. Oznacza to, że aż 21 osób, czyli 1/3 uzyskała wynik poniżej 50%. Patrząc na liczbę ankietowanych, najwięcej, bo aż 13 osób, zdobyło graniczne 8 punktów, następnie 10 osób uzyskało 9 punktów, a dalej 9 osób uzyskało 6 punktów. Zdarzyły się też pojedyncze przypadki, gdzie uzyskano 1 bądź 3 punkty. Nikt nie osiągnął maksymalnego wyniku, jednakże jedna osoba zdobyła 14 punktów. Aby lepiej zobrazować błędy, jakie popełniali respondenci, stworzyliśmy zestawienia prezentujące szczegółowe wyniki dla poszczególnych obiektów.

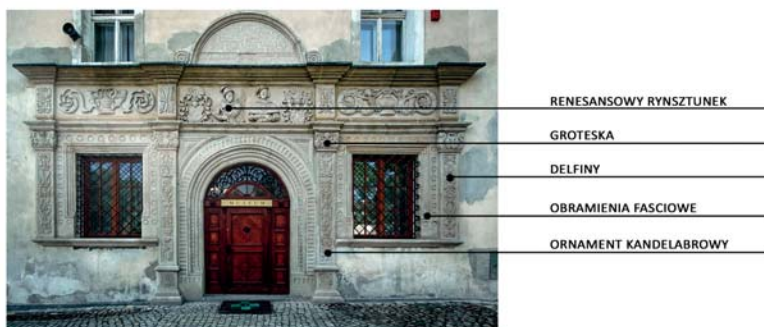
Ryc. 5. Podsumowanie wyników z pierwszego bloku ankiety dotyczącego rozpoznawania stylów architektonicznych
Opracowanie autorów.

Zestawienie procentowych odpowiedzi związanych z obiektami okresu renesansu oraz manieryzmu prezentuje ryc. 6. Jak można zauważyć, obiekt Palazzo Medici-Riccardi z Florencji, którego fotografia przedstawiała charakterystyczny dziedziniec pałacu, rozpoznało 61% ankietowanych. Jednak większy problem dotyczył wskazania stylu Zamku Piastowskiego w Chojnowie, gdzie zaledwie 44% osób rozpoznało zachowany renesansowy portal. Szczegółowy rysunek prezentujący elementy charakterystyczne dla tego obiektu prezentuje ryc. 7.

Największą zaś trudność sprawiła Wielka Zbrojownia w Gdańsku. Tylko 42% respondentów wskazało, że jest to manieryzm, a co szczególnie ciekawe, w następnej kolejności *ex aequo* 18% głosów otrzymały odpowiedzi: renesans, barok oraz rokoko. Jest to zastanawiające z uwagi na fakt, że na przedstawionej fotografii widniała data wzniesienia obiektu (1605 rok).

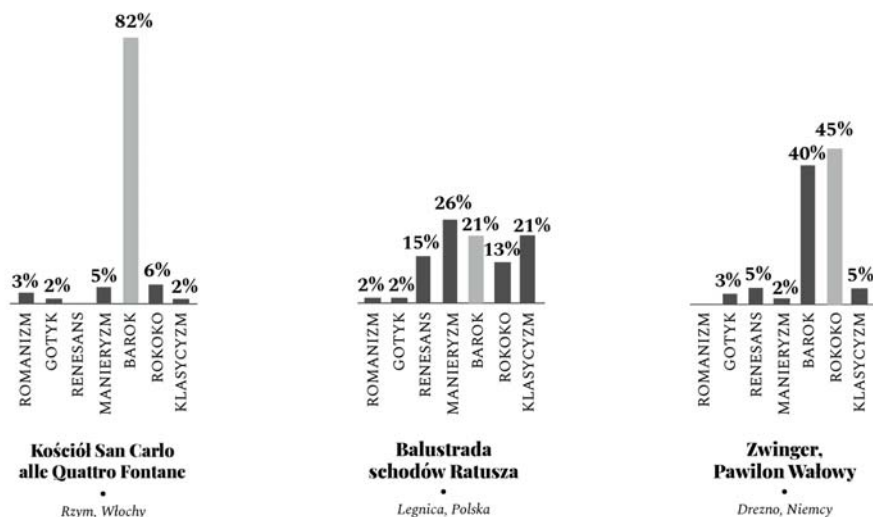

Ryc. 6. Zestawienie procentowych odpowiedzi obiektów z okresu renesansu
Opracowanie autorów.

Ryc. 7. Schemat przedstawiający elementy charakterystyczne dla Zamku Piastowskiego w Chojnowie
Opracowanie autorów na podstawie fot. ZeroJeden, maj 2006.

Ryc. 8 przedstawia procentowe zestawienie odpowiedzi dla obiektów związanych z okresem baroku oraz rokoka. Tu również zauważalne jest bezproblemowe rozpoznanie stylu na przykładzie kościoła San Carlo alle Quattro Fontane w Rzymie. Zdjęcie fasady tego obiektu rozpoznało aż 82% ankietowanych. Problem zaczyna się pojawiać, kiedy zamiast zdjęcia całego obiektu należy poznać styl po jego detalu. Balustradę schodów Ratusza w Legnicy jako przykład dzieła barokowego rozpoznało zaledwie 21%. Ten celowy zabieg ukazania jedynie fragmentu obiektu, wskazuje na problem z odróżnianiem charakterystycznych elementów dla tego okresu. Przez brak wiedzy dotyczącej konkretnych detali, najczęściej odpowiedzi wskazywało na manieryzm (26%), jak również klasycyzm (21%) i renesans (15%). Dla wskazania przykładowych elementów charakterystycznych dla tego obiektu załączona została ryc. 9. Powróciwszy do ryc. 8, zauważyć można, iż ponownie jedynie 45% osób rozpoznało jeden z najsłynniejszych obiektów rokoka, którego fotografia przedstawia Pawilon Wałowy w zespole Zwinger w Dreźnie. Mimo to warto odnotować, że pozostałe 40% ankietowanych wskazało, iż jest to obiekt barokowy.

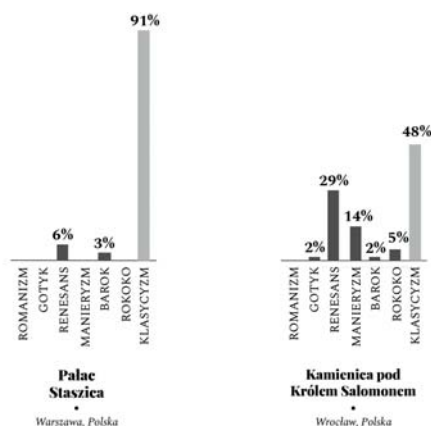

Ryc. 8. Zestawienie procentowych odpowiedzi obiektów z okresu baroku
Opracowanie autorów.

Ryc. 9. Schemat przedstawiający elementy charakterystyczne dla Balustrady schodów Ratusza w Legnicy
Opracowanie autorów na podstawie fot. autora, maj 2019.

Ryc. 10 skupia się na obiektach z okresu klasycyzmu. Fotografia Pałacu Staszica w Warszawie została wręcz bezbłędnie wskazana, ponieważ aż 91% respondentów udzieliło właśnie tej odpowiedzi. Tutaj ponownie większy problem stanowiło rozpoznanie Kamienicy pod Królem Salomonem we Wrocławiu. Poprawnej odpowiedzi udzieliło 48% ankietowanych. Najczęściej obiekt ten mylnie kojarzony był z renesansem (29%), a następnie z manieryzmem (14%). Ryc. 11 przedstawia elementy charakterystyczne dla tego obiektu.

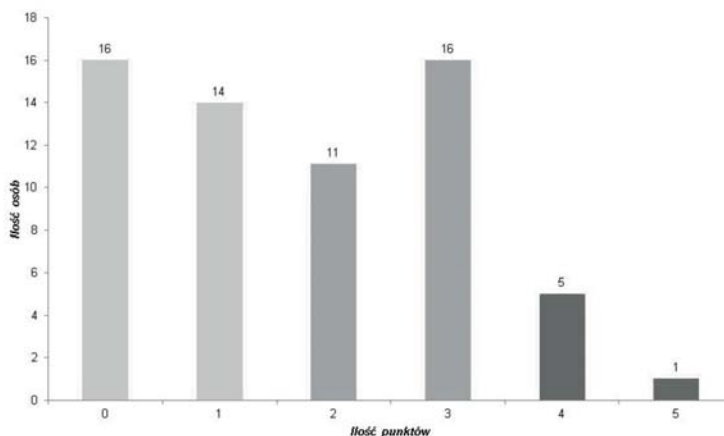
Ryc. 10. Zestawienie procentowych odpowiedzi obiektów z okresu klasycyzmu
Opracowanie autorów.

Ryc. 11. Schemat przedstawiający elementy charakterystyczne dla Kamienicy pod Królem Salomonem we Wrocławiu
Opracowanie autorów, na podstawie fot. autora, maj 2019.

Drugi blok ankiety dotyczył rozpoznawania detali architektonicznych, a jego wyniki przedstawia ryc. 12⁶. Jak można zauważyć, dział ten, zapewne z racji możliwości wpisania własnej odpowiedzi, sprawił więcej problemów, niż blok pierwszy. Średni wynik wyniósł 1,73/5 punktów, natomiast mediana równa była 2. Oznacza to, że aż 30 respondentów, czyli 48% osiągnęło wynik poniżej połowy. Tylko jedna osoba osiągnęła maksymalne 5 punktów. Należy tutaj zwrócić uwagę, że 0 punktów otrzymywały osoby, które zarówno udzieliły błędnej odpowiedzi, jak i nie udzieliły jej wcale. Z uwagi na fakt, że na fotografiach detal nie był zaznaczony wprost, zdecydowaliśmy się uznawać za poprawne również odpowiedzi osób, które właściwie opisały detal z drugiego planu.

⁶ Prezentowane detale przedstawiały: średniowieczny maswerk z motywem rybich pęcherzy, loggię z motywem serliany, blankowanie z motywem jaskółczych ogonów, fragment fryzu z motywem bukranonu i girlandy oraz rollwerk z kaboszonym.

Ryc. 12. Podsumowanie wyników z drugiego bloku ankiety dotyczącego nazywania detali architektonicznych

Opracowanie autorów.

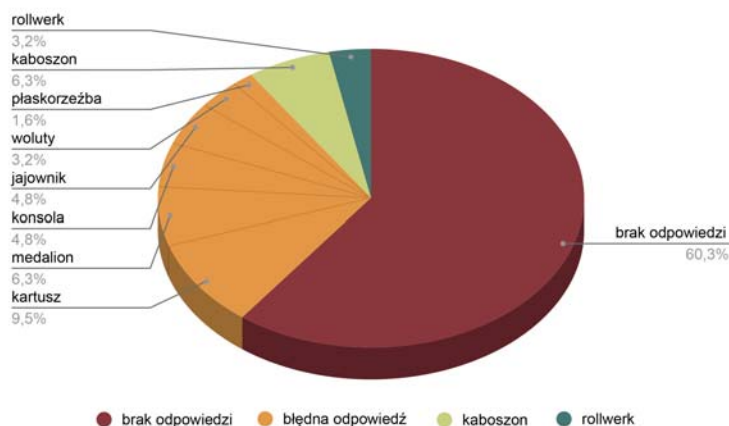
Pytaniem, które sprawiło największą trudność, było poprawne nazwanie detalu widocznego na ryc. 13. Fotografia ta prezentuje kaboszon, który otoczony jest ornamentem okuciowo-zwijanym. Ryc. 14 przedstawia udział procentowy poszczególnych odpowiedzi ankietowanych. Wśród nich zauważyć można, że aż 60,3% osób nie udzieliło odpowiedzi, a 30,2% respondentów odpowiedziało błędnie, co łącznie stanowi aż 90,5%. Poprawnej odpowiedzi, tj. kaboszon lub rollwerk, udzieliło zaledwie 9,5% respondentów⁷.

Ryc. 13. Struktura odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące kaboszonu

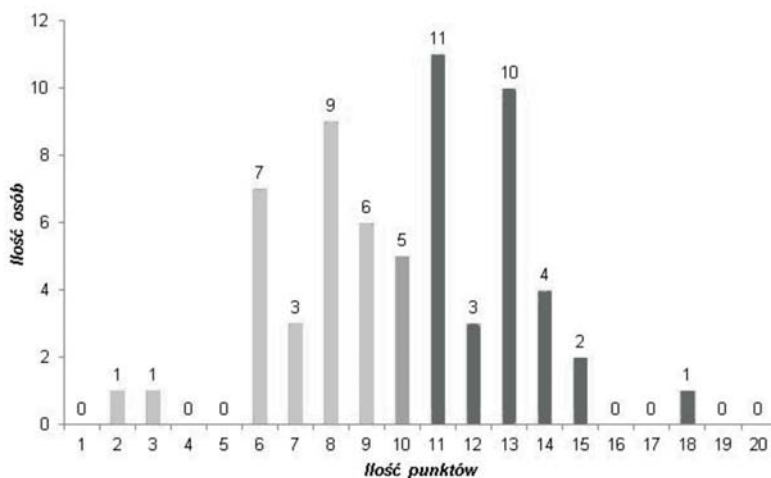
Opracowanie autorów.

⁷ Oczywiście ankietowani używali synonimów danych pojęć, które również były uznawane za poprawne. W celu uczynienia wyników zostały one sprowadzone do jednego wyrażenia.

Ryc. 14. Struktura odpowiedzi respondentów na pytanie dotyczące kaboszonu
Opracowanie autorów.

Po zsumowaniu wyników z pierwszego oraz drugiego bloku, powstał wykres przedstawiający ilość uzyskanych punktów przez każdego z ankietowanych (ryc. 15). Średnia dla wszystkich 63 osób biorących udział w ankiecie wyniosła 10,09/20 punktów. Mediana natomiast wyniosła 10 punktów. Wynik poniżej połowy uzyskały aż 32 osoby, czyli 51%. Najwięcej, bo aż 11 osób, uzyskało 11 punktów, następnie 10 otrzymało 13 punktów, a dalej 9 osób zdobyło 8 punktów. Szokujące są wyniki dwóch respondentów, którzy otrzymali kolejno 2 oraz 3 punkty na 20 możliwych. Najlepszy wynik osiągnęła osoba z sumą 18 punktów.

Ryc. 15. Podsumowanie wyników całej ankiety
Opracowanie autorów.

Podsumowanie

Na podstawie przeprowadzonych analiz wysnuć można kilka wniosków mogących skonkludować powyższe badania. Po pierwsze, zauważalne jest łatwiejsze rozpoznawanie stylów na podstawie bryły obiektu. Problem pojawia się w sytuacji, gdy należy to zrobić po detalach architektonicznych, które charakteryzowały dany okres. Po drugie, zdecydowana większość studentów nie potrafi przywołać nazw poszczególnych elementów. W drugim bloku, niejednokrotnie padały odpowiedzi: pamiętam fotografię z zajęć, nazwy już nie. Po trzecie, częste pomyłki, nawet oczywistych przykładów, mogą być konsekwencją braku podsumowania i usystematyzowania całej wiedzy.

Niestety z racji analizy na małej grupie wyniki nie mogą jednoznacznie wskazywać na zaistniały problem. Przeprowadzone badania nie są wystarczające do wysuwania twierdzeń, a wnioski te są jedynie przypuszczeniami. W związku z powyższym należałoby przeprowadzić pogłębione badania wiedzy wśród studentów, rozróżniając przy tym respondentów na grupy badawcze z konkretnej uczelni.

Bibliografia

- Cole E. (red.), *Architektura. Style i detale*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2007.
- Cooper J.C., *Zwierzęta symboliczne i mityczne*, Dom Wydawniczy Rebis, Poznań 1998.
- Domińczak M., Zaguła A., *Typologia łódzkiej kamienicy*, Urząd Miasta Łodzi, Łódź 2016.
- Jones O., *Ornament*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2008.
- Koch W., *Style w architekturze*, Świat Książki, Warszawa 2013.
- Kozakiewicz S. (red.), *Słownik terminologiczny sztuk pięknych*, Wydawnictwo Naukowe PWN, Warszawa 2003.
- Lorentz N.F., *Ornament. Wielka kolekcja*, Wydawnictwo Arkady, Warszawa 2011, s. 720.
- Mączyński Z., *Elementy i detale architektoniczne w rozwoju historycznym*, Arkady, Warszawa 200.
- Nowakowska M., *Łódzki detal. Przewodnik po Łodzi szlakami detali architektonicznych*, Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju REGIO, Łódź 2016.
- Nowakowska M., *Przewodnik po secesji w Łodzi i województwie łódzkim*, Centrum Inicjatyw na rzecz Rozwoju REGIO, Łódź 2018.

“This doesn't ring any bells” about reading architecture and perception of beauty of architectural ornaments in Lodz

The aim of the report is to spread consciousness about the history of architecture. The work presents the experience gained during the organization of the “ŁÓDŹ U FIND” workshop and the specific nature of substantive preparations. The whole work was provided with analysis aiming to evaluate the level of knowledge of students and graduates in the field of history of architecture.

keywords: *city game, history of architecture, detail, Lodz.*

Recenzował dr hab. inż. arch. Jan Kurek